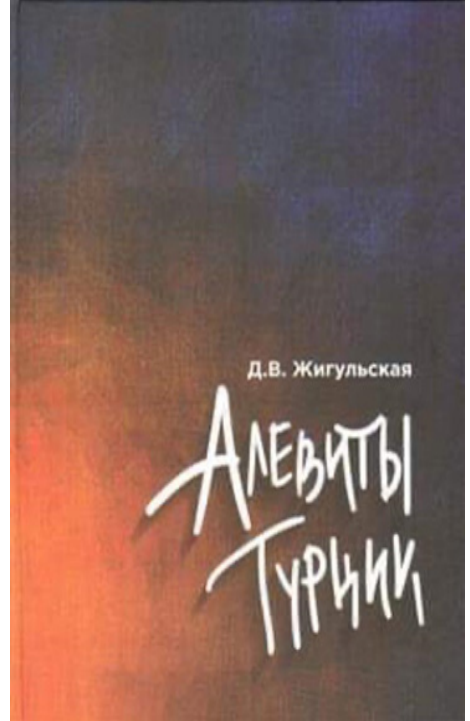

Дарья Владимировна Жигульская, *Алевиты Турции*, Институт Востоковедения Российской Академии Наук, Москва: Пробел-2000, 2016 (Darya Vladimirovna Jigulskaya, *Aleviti Tursii*, Institut Vostokovedeniya Rosiyskoy Akademii Nauk, Moskva: Probel-2000, 2016)*

Darya Vladimirovna Jigulskaya, *Türkiye Alevileri*, Rusya Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü, Moskova: Probel-2000 Yayınevi, 2016.

KAMALA NURİYEVA**

Rusya Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsünde 2014 yılında doktora tezi olarak kabul edilmiş çalışma, “Darya Jigulskaya, Türkiye Alevileri, Rusya Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü, Probel-2000 Yayınevi, Moskova, 2016” (Дарья Владимировна Жигульская, Алевиты Турции, Институт Востоковедения Российской Академии Наук, Москва: Пробел-2000, 2016. [Darya Vladimirovna Jigulskaya, Aleviti Tursii, Institut Vostokovedeniya Rosiyskoy Akademii Nauk, Moskva: Probel-2000, 2016.]) ismiyle yayınlanmıştır. Eser, Türkiye Aleviliğinin tarihsel denemesidir. Eserde, Aleviliğin Orta Anadolu’da meydana çıktığı çağdaş Türkiye’de halen mevcut olduğu ve bölgesel İslami tarikat olarak nitelendirilerek aktarılmaktadır. Özel olarak Alevilik inancı, tarihi gelişimi ve dönüşümü, aynı zamanda çağdaş Türkiye’nin siyasal ve toplumsal düzeyinde Alevi birliklerinin rolü ele alınmıştır.

Kitap müsteşrikler, Türkoloji, etnoloji, ilahiyat ve siyaset alanlarında araştırma yapanlar için tasarlanmıştır. Aynı zamanda bir eğitim aracı olarak da kullanılabilir nitelikte hazırlanmıştır.

1. Eserin Yapısal Değerlendirmesi

Kitap kısa girişin ardından üç ana bölüm, sonuç ve kaynakçayla birlikte toplam 121 sayfada okuyucuların teveccühüne sunulmuştur:

I. Bölüm: Türkiye Aleviliği

- 1- Konunun incelenmesi hakkında
- 2- Anadolu’da Aleviliğin oluşum ve gelişimi hakkında
- 3- Alevilik inancı hakkında

* Geliş Tarihi/Received: 18.11.2021, Kabul Tarihi/Accepted: 19.11.2021, DOI: <https://doi.org/10.34189/hbv.103.018>.

** Ph.D. Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi, Nizami Gencevi adına Milli Azerbaycan Edebiyatı Müzesi, Bölüm Başkanı, kemala.nuriyeva@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0062-306X>.

II. Bölüm: Türkiye Cumhuriyeti'nde Aleviler

- 1- Cumhuriyet ilanından çok partili sisteme geçişe kadar Alevilik
- 2- Çok partililiğin yapılanması ve hızlı şehirleşme şartlarında Alevilik
- 3- Alevilerin ilk parti tecrübesi: Birlik Partisi
- 4- XX. yüzyılın sonlarında Aleviler

III. Bölüm: Günümüzde Türkiye'de Aleviler

- 1- Çağdaş Aleviliğin güncel sorunları
- 2- Adalet ve Kalkınma Partisinin iktidarda olduğu sürede Türkiye'de Aleviler

Kitap aynı zamanda kısa terimler sözlüğü de içermektedir. Kitapta adı geçen temel eserlere bakacak olursak daha çok referans alınan çalışmalar, Y. A. Averyanov, İ. Melikoff, A. Y. Ocak gibi alanın uzmanları ve eserlerinden oluşmaktadır.

2. Eserin İçerik Değerlendirmesi

Yazar, bu bölümde Rusya, Avrupa ve Türkiye'de Alevilik konusunda yapılmış birçok araştırmayı incelemektedir. İlk olarak Rusya'dan başlayarak iki bilim adamının yazıları dışında ciddi tetkikatın olmadığından bahsediyor. Vladimir Aleksandroviç Gordlevski (Владимир Александрович Гордлевский) birkaç makalesinde Türkiye'de sûfi kardeşliği tarihi Bektaşilik, Kızılbaşlık, seyahat eden dervişler (kalender ve abdal), İran Azerbaycan'ında Şia'nın ayin tecrübesi gibi konuları ele almıştır. İkinci dikkate alınacak araştırma ise Yuriy Anatolyeviç Averyanov'un (Юрий Анатолевиç Аверьянов) "Hacı Bektaş Veli ve Sûfi Kardeşliği Bektaşilik" monografisidir, ki burada yazar daha önce özellikle araştırma konusu olmamış Bektaşiliği teoloji ve felsefi açıdan incelemiştir. Eserde belirtildiğine göre, bu bilim adamları tarafından Aleviliğin sosyal ve siyasal tarihi ele alınmamıştır. Araştırmacı, Rusya oryantalizminde Aleviliğin etraflı öğrenilmediği kanaatine varmaktadır.

Dr. Darya Jigulskaya'nın görüşüne göre Bektaşilik ve Aleviliğin bilimsel incelenmesi 20. yüzyılın 20'li yıllarından itibaren Türk araştırmacıları Mehmet Fuat Köprülü, Ziya Gökalp, Baha Said'in makaleleri ve araştırmaları ile başlamıştır. Bu bölümün devamında 20. yüzyıl boyu Türkiye'de Alevilik ve Bektaşiliğin öğrenilmesi, araştırılması konularını kronolojik olarak izlemekte ve her bir eseri kısaca inceleyip değerlendirmektedir. Türk araştırmacıları arasında Bedri Noyan'ın 1998 yılında yayınlanmış olan "Bütün yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik" eserini özellikle vurguluyor. Dokuz ciltten oluşan bu seriyi "Bektaşiliğin ansiklopedisi" olarak nitelendiriyor. Orhan Türkdoğan'ın "Alevi-Bektaş Kimliği" (2006) araştırmasını ise saha araştırılması yapıldığı, sosyolojik yönden olduğu için değerli bulmaktadır. Türk araştırmaları arasında Aleviliğin siyasal açıdan değerlendiren eserleri de ele almıştır. Türkiye'de Alevilik konulu araştırmaları inceledikten sonra telif edilmiş çoğu eserin önyargılı olduğu sonucuna da varmıştır. Çünkü bu eserler öncelikle sosyal mücadele mekanizması olarak değerlendiriyor ve bu araştırmaları kendi araştırmasında kaynak olarak kullanmamıştır.

Batı oryantalizminde ise Krisztina Kehl-Bodroghi, Peter Andrews, İrene Melikoff vb. isimlerini göstermektedir. Batı araştırmacılarının çoğunlukla sosyal sorunlara yöneldiğini, Alevilerin çağdaş topluma entegrasyonu, kendini tanımlama, topluluk ve derneklerde organize olması gibi konulara odaklandığını belirtiyor. Bu

konuda en değerli eserler olarak Strasburg Üniversitesi'nin profesörü İrene Melikoff'un telif ettiği eserleri özellikle göstermektedir. Paragrafın devamında alman, İngiliz, İrlandalı vb. alimlerin eserlerini inceleyerek değerlendiriyor. İngiltere ve İrlanda Kraliyet Antropoloji Enstitüsü'nün Başkanı Shankland'ın zengin etnografî materyal üzerine olan çalışmasını da önemli olarak değerlendirmektedir.

Bu alt başlığın sonucu olarak Osmanlı İmparatorluğu döneminde hem Türkiye'de hem de başka ülkelerde Aleviliğin araştırma konusu olmadığını, 1920-80'li yıllarda çoğunlukla folklor ve etnografî karakterli, 90'lı yıllarda konu olarak çeşitli olmasına rağmen, siyasallaşmış araştırmaların öncelik teşkil ettiğini belirtmektedir.

Anadolu'da Aleviliğin oluşum ve gelişimi tarihini kesin belirtmenin zor olduğunu yazan Jiqulskaaya, Averyanov'a dayanarak iki önemli tarihi veriyor: 11. ve 12. yüzyıllarda Türk topluluklarının Küçük Asya'ya göçü, 15. ve 16. yüzyıllarda Küçük Asya ve Azerbaycan'da Osmanlılara karşı hareketlerin doruk noktası olmuştur (Averyanov, 2011, 515). Aleviliğin başlangıcının İran'dan, Şeyh Cüneyt ve Şeyh Haydar'dan kaynaklandığını, Şeyh Haydar'ın taraftarlarının 12 dilimli kırmızı tacı kullanması nedeniyle "Kızılbaş" ismi taşıdığını ve bu başlığın "Tac-ı Haydari" adlandırıldığını bildirmekte ve İrene Melikoff'un yazılarına isnat ederek fikirlerini ispatlamaktadır. İrene Melikoff'a dayanarak (Melikoff, 1998, 162) Aleviliğin belirli bir isim taşımamakla birlikte Kızılbaşların doktrinlerini etkileyen 16. yüzyılda oluşmuş bir akım olduğunu ifade etmektedir. Daha sonra birkaç Türk araştırmacının da eserlerine dayanarak Türkiye'de Aleviliğin oluşum tarihinin 16. yüzyıl olması kanaatine varmaktadır.

Yazar genel olarak Aleviliği Kızılbaşların öteki ismi olarak kabul etmektedir. Aleviliği Bektaşilik ve İsmaililerle kıyaslamakta, daha eski inançların gösterdiği tesirlere de değinmektedir. Aleviliğin temel inançlarına reenkarnasyon, Allah'ın insanda tecelli etmesi, Hz. Ali ve diğer 11 imam'a tek ilahi varlık gibi tapınmak, Kerbela şehitleri için matem tutmak, şehitlik kültürünün olması hastır.

Daha sonra Alevilikle Bektaşiliği kıyaslamakta, bu terimlerin aynı mana taşıdığı fikrini ileri sürmektedir. Bektaşiliğin doğuşu ve tarihi gelişimi hakkında bilgiler vererek 16. yüzyılda Hacı Bektaş Veli tarafından ortaya konulduğunu ileri sürmektedir. Ama söz konusu Bektaşiliğin temelini 13. yüzyılda Selçuklara karşı oluşmuş Babailiğin dayandığını belirtiyor. Hacı Bektaş Veli, Babailerin lideri Baba İlyas'ın takipçilerinden ve aynı zamanda Bektaş Veli'nin yüksek ihtimalle Haydariye tarikatına mensup biri olduğunu da ekliyor.

Yazar'ın kanaatine bu tarikatın oluşumunda Hurufilerin de etkisi olmuştur. Bu kısımda Hurufiler hakkında kısa ama gerekli bilgiler yer almaktadır. Bektaşiliğin temelinde Hurufiliğin olduğunu hatta Rus müsteşriki İlya Pavloviç Petruşevski'ye (Илья Павлович Петрушевский) dayanarak (Petruşevski, 2007, 322-325) Hurufî düşüncesinin bir sır gibi nesilden nesle aktarıldığını yazıyor. Bu bölümün devamında İrene Melikoff'a tekrar başvurarak, onun Bektaşilikle Alevilik karşılaştırmasını sunuyor ve bilim adamının her iki tarikatın "Türk halk dininin" ana biçimlerinden olduğu fikrini belirtiyor. İrene Melikoff düşüncesinde Aleviliğin Bektaşiliğin diğer bir biçimi olduğu fikrini ileri sürüyor ve her iki tarikatın yalnızca sosyal açıdan farklı olduğunu ispatlamaya çalışıyor. Bektaşilik daha organize biçimde tarikat olarak Osmanlı fetihlerine katıldığı zaman, Aleviler Anadolu'dan öteye gitmemişlerdir (Melikoff, 1998, 23-24).

Ardında yazar, İsmaililer tarikatının kısa izahını vererek Alevilikle ilgili bazı ortak motiflerin (mesela insani-kâmil) olduğunu belirtiyor. Alevilerin kozmogonisini ise Nusayrilerle aynılaştırıyor.

Ocak'ın fikirlerinden yola çıkarak Bektaşilik ve Aleviliği senkretik dini akım (Ocak, 2010, 280-281) sayan Yazar, Alevilik ve Bektaşiliğin temelinde Orta Asya Şamanizm'inin, eski doğu inançlarının (Putperestlik, Zerdüştlük, Mazdekizm, Manihaizm) hatta düşük oranda olmakla beraber Hristiyanlık ve Yahudilik olduğunu söylüyor ve tabii olarak da eski Anadolu ve Mezopotamya'nın mitolojisinin Alevilik ve Bektaşiliğin oluşmasında etkili olduğunu belirtiyor. Şia ile ortak özelliklerinin ise Safevilerin propagandası sonucunda oluştuğu görünüyor.

Tüm gösterilen araştırmacıların fikirlerini analiz ettikten sonra yazar Jigulskaya'nın vardığı sonuç, Bektaşilik ile Aleviliğin birçok yönü benzer olsa da temelde birbirlerinden farklı dini akımlardır. Her ikisinin temelinde eski Doğu inançları ve Hacı Bektaş Veli kültü vardır. Her iki tarikat birbirleriyle sıkı bağlar kurmuştur. Ama iç hiyerarşi ve ilişki modeli farklıdır. Bu fikri en güzel şekilde Alevilerin "Her Alevi Bektaşî'dir ama her Bektaşî Alevi değildir" kelamı ispatlamaktadır.

Jigulskaya, Aleviliğin Nusayrilerle karıştırılmamasını, 10. ve 11. yüzyıllarda oluşmuş Arap tarikatının Şia'nın kendi içinde bir akım olduğunu kaydediyor. Nusayrilerde Hristiyanlık unsurlarının daha fazla görüldüğünü ifade ediyor. Nusayrilerle Aleviliğin tek ortak noktası Hz. Ali'nin ilahlaştırılması ve her ikisinin senkretik karakter taşımasıdır.

Yazar, bu bölümde Aleviliğin ananeleri hakkında da bilgi vermektedir. Alevi ananelerinin asırlarca şifahi şekilde, dilden dile yayılması, kült ve ritüellerin farklı olmasına neden olmuştur. Aleviler kendileri bunu "Yol bir, süre bin bir" şeklinde ifade ediyor. Birinci faslın bu son paragrafında ananevi yani klasik Alevilikle ilgili konular yer almaktadır. Çağdaş, modernleşmiş Alevilikten farklı olarak bu idealleştirilmiş modeldir ve bugünün gerçeliğinden uzaktır.

Aleviliğin temelinde Hz. Ali ve ailesine inanma kültü vardır. Hak-Muhammed-Ali üçlüğü temel ilkelerinden biridir. Kutsal kitapları Kuran-ı Kerim olsa da onun zahiri anlamına değil de bâtni anlamına değer vermektedirler. Aleviler için sıralı geçiş inancı karakteristiktir ve ruh göçüne -tenasühe inanç vardır. Aleviliğin temelinde; Allah'ın insanda tecellisi, vahdet-i vücüt ve takiye (inancın gizli tutulması), 12 imamın tek bir ilahi varlık, on ikinci (sonuncu) İmam'ın zuhuru gibi inançlar da mevcuttur. İnançta, Kerbela şehitlerine taziye tutmak olsa da İran Şia'sı gibi kendine eziyet etmek yoktur.

Alevilikte Allah'ı tanımanın dört yolu vardır. Buna Dört kapı denilmektedir: Şeriat, Tarikat, Marifet, Hakikat. Kendini geliştirmek (insan-ı kâmil olmak) Alevi inancının temel fikridir, yani insan bu dünyaya insan-ı kâmil olmak için gelir. Aleviler kendilerini ikinci makamda, yani Şeriat'tan geçmeksizin, doğrudan Tarikat yolunda görmektelerdir. Namaz kılmazlar, orucu farklı zamanlarda, farklı nedenlerle tutarlar. Kardeşlik kurumu vardır ve musahiplik (her iki dünyada kardeş olmak) gibi önemli sosyal mekanizma mevcuttur.

Kitapta Alevilikle Şamanizm öğeleri analiz edilerek eski Türk inancı unsurları, eski İran inancı unsurları (mesela Nevruz Bayramı'nın Hz. Ali'nin doğum günü gibi

kutlanması, yahut, dünyanın yaratıldığı gün olarak belirtilmesi) inceleniyor, Hıdırellez Bayramı (Hızır ve İlyas'ın yılda bir kez görüştüğü günün bayram edilmesi) hakkında bilgiler aktarılıyor. Alevilerin inancında kadın ve erkek beraberliği olduğu için ibadet ve dini ayinler beraber geçiriliyor, çokeşlilik inkâr ediliyor.

Aleviliğin sosyal kuruluşunu konu edinerek 12 kişi tarafından idare edilen Cem hakkında bilgi veriliyor. Cem ayinlerin yerine getirilmesi, eğitime ve aydınlatma fonksiyonlarını taşıdığı gibi mahkeme rolünü de oynamaktadır. Bu kısımda on iki hizmet ve hizmetlerin isimleri ve her birinin taşıdığı özellikler ve fonksiyonlar açıklanmaktadır.

Yazar, bu bölümde Alevilikte önem taşıyan musikiye de yer ayırmaktadır. Musikiyi Aleviliğin ayrılmaz parçası gibi nitelendirmektedir. Bu kısımda en çok yaygınlık kazanan musiki türlerinden bahsetmektedir. Her bir musiki türüne uygun örnekler getirmektedir. Burada Jigulskaya, parçaların her birinin Türkçe ve Rusça tercümesini veriyor ve şiirleri inceliyor. Ayrı ayrı kelimeleri açıklıyor. Gösterdiği musiki neveleri şunlardır: Deyiş, Taşlama, Düvaz veya Düvazdeh imam, Mersiye, Muharremiye, Naat veya Övgü, Zülfikârname, Miraçname, Nutuk veya Öğüt, Nevruziye, Sema musikisi. Alevilerin şiirlerinden yararlandıkları şairler sırasında; Yunus Emre, Kaygusuz Abdal, Pir Sultan Abdal, Kul Himmet, Hasan Dede, Teslim Abdal, Şah İsmail Hatayi, Kul Nesimi, Kazak Abdal, Âşık Veysel, Ali İzzet Özkan, Nesimi Çimen, Mahzuni Şerif gibi şairlerin isimlerini sayıyor.

Cumhuriyet'in ilanından çok partiliğe geçiş döneminde Alevilerin durumunu konu edinen ikinci faslın ilk paragrafında, Alevilerin ve Bektaşilerin Türkiye'nin demokratikleşme sürecinde tarikat mensuplarının ve teşkilatlarının desteği, katkısı ve siyasal yapılanmadaki rolünden bahsetmektedir. Bu bölümde genel olarak yeni kanunlar hakkında bilgiler takdim edilmekte, kanunların metinleri verilerek incelenmekte ve Aleviliğin varlığına ve çağdaşlaşmasına etkileri izah edilmektedir. Söz edilen yasalar: tekke, zaviye, türbe gibi yerlerin kapatılması, Şeyh, Seyit gibi unvanların yasaklanması ve kesilen cezaları içeriyor.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilk yıllarda kabul edilen yasa ve kararlar, Kürt isyanları ve siyasal durumun kısa icmali veriliyor. Önemli analizlerden biri Kürt isyanının yöneticisi Seyit Rıza'nın Britanya'ya müracaat mektubunun incelenmesidir. Mektubun incelenmesi sonucunda Yazar'ın kanaati Alevilikten yararlanarak Kürt özerkliğinin talebi, Alevilikten istifade ederek ahaliyi ayağa kaldırmak gibi çabaların olduğuna işaret etmektedir.

Sonuç olarak Yazar gösteriyor ki batı Alevileri yeni sisteme ayak uydurmaya başlıyor, merkez ve doğu Türkiye'de ise kapalı devre yaşamına geçiliyor. Tek Partili dönemde Aleviliğin ülkenin siyasal hayatında rolünün imkânsız olması kanaatine varmıştır.

Çok partili siyasal hayatın başlaması ve şehirleşme döneminde Alevileri ele alan paragraf, Alevilikten daha fazla bu dönemlerde Türkiye'nin siyasal yapılanması gibi konular içermektedir. Yazar 1946'ya kadar bir partinin olması, 1946-50'li yıllarında Demokrat Partinin otorite olduğunu göstermektedir. Çok partili düzene geçişi açıklayan Yazar yoğun şehirleşmenin Alevilere etkisi hakkında bilgi veriyor, aynı zamanda bu göçlerin Alevilerin ülkenin siyasal hayatına karışmasında etkisini değerlendiriyor. 50'li yıllarda Alevilerin uzun bir aradan sonra görüldüğünü belirtiyor,

1960-70'li yıllarda ise Alevilerin ülkenin toplumsal ve siyasal hayatına katılmaya başladığını kaydediyor. Çok partili dönemde, Aleviler, kendi partilerini oluşturmadan önce Demokrat Parti taraftarı olmuş ve Cemal Gürsel'in cumhurbaşkanlığı zamanında ilk kez devlet tarafından resmi davet almışlar ve propaganda faaliyetine katılmışlardır.

Daha sonra Cumhuriyet döneminde ilk Alevi teşkilatları hakkında bilgi veren Yazar, Ocak Köyü Kalkınma Derneği (1955) ve Divriği Kültür Derneğinin (1957) oluşmasından bahsediyor. Ama Jigulskaya'nın kanaatine Hacı Bektaş Kültür, Kalkınma ve Yardım Derneği (1963) yarandıktan sonra Alevilerin Türkiye'nin toplum hayatında rolü ve etkisinin daha fazla hissedildiği görülmektedir. Derneğin organizasyonu ile Hacı Bektaş Veli etkinliğinin düzenlenmesi, aylık Kara Höyük dergisinin basılması bu derneğin gerçekleştirdiği önemli faaliyetlerdendir. Yazar, Hacı Bektaş Turizm, Tanıtma ve Kültür Derneği (1964), Hünkâr dergisi (1965), Ehlibeyt Yolu gazetesi (1966), Cem dergisi (1966) hakkında bilgiler sunduktan sonra, Hacı Bektaş Veli Müzesinin açılışını 20. yüzyılda Alevilerin hayatında en önemli değişikliklerden biri olarak nitelendiriyor. 1925'te kapatılmış türbenin müze statüsünde tesisi Türkiye Alevilerin hayatına olumlu etkisi olmuştur.

Alevilerin ilk parti deneyimini konu edinen bölümde, ilk Alevi partisi Birlik Partisinin oluşması ile Alevilerin siyasal hayatta kuvvetlendiğini belirten Yazar, partinin simgesinden (Aslan ve 12 Yıldız), partinin sloganından (Reformist, İlerici, Türkçü, Atatürkçü) seçimlere katılımından bahsetmektedir. Jigulskaya iç çatışma sonucunda 1971'de Türkiye Birlik Partisi adı ile anılmaya başlayan partiyi Alevilerin siyasi meşruyet ve kendi çıkarlarını savunmak için araç olarak nitelendirmiştir.

20. yüzyılın sonlarında da Türkiye Alevilerinin durumu hakkında bilgileri içeren paragrafta da daha fazla Türkiye siyasi ortamı ele alınmıştır. Mevcut siyasal durumda Alevilik konusunda da toplumsal canlanma görülmektedir. 1990'lı yıllarda Türkiye Aleviliği için önemli gelişmelerden biri, Cumhuriyet gazetesinde Sünni ve Alevi aydınların Alevilik konusunda fikirlerinin bir metinde yer aldığı Alevilik Bildirgesinin basılması olmuştur. Jigulskaya bu bildirdeden alıntılar getirerek tüm metni incelemektedir. Türkiye'de Hristiyan, Yahudi ve Asurların kendi ibadet yerleri olduğu halde Alevilerin bundan mahrum edilmesi, Alevi köylerinde cami inşasının dayatılmasıyla Cem evi ve okulların inşasının daha önemli oluşu gibi konular, bildirmede Yazarın dikkatini çeken mevzulardır. Bildirgeyi inceledikten sonra Jigulskaya bir soru sormaktadır. Bildirgenin basılmasından geçen 20 yıl süresinde hangi değişiklikler olmuştur? Cevap olarak Alevilerin bazı önemli sorunlarının çözümlenmesine rağmen köklü değişikliklerin olmadığını belirtiyor. Aleviler önce olduğu gibi din hizmetleri idaresinde temsil edilmiyor, Cem evleri ibadet yeri gibi değil, kültür merkezi olarak işlev görüyor. Önemli değişimlerden Alevilik konusunu içeren çok sayıda edebiyatın olması, Alevi televizyon kanallarının bulunması, Alevi kültürü törenlerinin uygulanmasını gösteriyor.

Sonuç olarak 20. yüzyılın sonlarında Aleviliği dini veya mezhep olarak değil, kültürel bir olgu olarak nitelendiriyor. 1990'lı yıllarda saz ve sema kurslarının oluşturulması, Alevi musikisinin ve Alevi konulu sergilerin içerdiği etkinliklerin gerçekleştirilmesi, bütün bunların sonucu olarak Alevi kültür ve folklorunun yaygınlık bulması alınan sonucu ispatlıyor.

Çalışmada ayrıca 1990'lı yıllarda oluşturulmuş Alevi dernek ve vakıfları hakkında da bilgiler yer almaktadır. Tanınmış vakıflar arasında Cem Vakfı, Karaca Ahmet Vakfı, Şahkulu Sultan Vakfı, Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı, Gazi Cemevi Vakfının isimlerini tanınmış vakıflar arasında gösteriyor ve Alevi Bektaşî Federasyonu, Alevi Vakıfları Federasyonu hakkında bilgi veriyor.

Ayrıca Yazar, Sivas ve İstanbul Gazi Mahallesi'ndeki kanlı olaylara da değinmektedir. Sloganı "Adımız farklı, soyadımız Türkiye" olan Demokratik Barış Hareketi ve onun esasında oluşturulmuş Barış Partisi hakkında da bilgiler sunuluyor.

Bütün ikinci bölümün sonucu olarak Yazar şu hususu belirtmektedir: 1923 yılında Cumhuriyet'in ilanı, kendi içine kapalı olan Alevi cemaatinin zamanla Türkiye toplumuna entegrasyonunu etkiledi. 1950'li yıllarda Alevilerin süratle şehirlere göçüşü, şehirleşme, parti ve organizasyonlarının oluşturulması, 1960'lı yıllardan başlayarak Alevilerin Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal yaşamında iştirak ve etkisini sağladı.

Aleviliğin son zamanlardaki güncel sorunlarının ele alındığı 3. bölümün ilk kısmında siyasallaşmış sorunlardan, Aleviliğin İslam dışı bırakılarak nitelendirilmesinden hatta İslam'a karşıt olarak kullanılmasından, bazen Alevileri asimile edilmeye çalışılmasından bahsediliyor. Araştırmacı, Cem evlerinin dini ibadet yerleri olarak değil, kültür merkezi olarak kabul edilmesini Alevilerin en ciddi sorunu olarak görüyor. Alevi din merkezlerinin de diğer dini yerler gibi devletten maddi yardım almasını, Alevi ibadet yerleri için de ibadete rehberlik edebilecek insanların yetiştirilmesini talep etmelerini ikinci temel görev olarak görüyor. Yazar, dini eğitim programlarında İslam mezhebi olarak Aleviliğin de öğretilmesini istemelerini üçüncü başlıca sorun olarak ifade ediyor.

Alevilerin kendi içlerindeki sorunların başında etnik faktörü dikkate alan araştırmacı, Kürt-Alevi ve Türk-Alevi olarak iki ana grubun olduğunu belirtiyor. Aynı zamanda geleneksel Alevilik ya çağdaş Aleviliğin daha değerli olduğu konusunda da fikir ayrılıklarının bulunması zamanımız Alevilerinin sorunlarından.

Kitabın son faslının son paragrafında, Adalet ve Kalkınma Partisinin iktidarda olduğu zamanda Aleviliğin ve Alevilerin durumu hakkında bilgiler yer almaktadır. Bu kısımda da araştırmacı Türkiye'nin son 20 yıldaki siyasi durumunu özetlemektedir. Yazar, Adalet ve Kalkınma Partisinin iktidara gelişinden sonra yürüttüğü siyaset sonucu İslam'ı siyasileşmekten çıkarttığı ve bütün dinlere ve akımlara karşı hoşgörü sergilediği kanaatindedir. 2009 yılında kabul edilen Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi kapsamında Alevilik Çalıştay'ı adıyla Aleviliğin farklı konularını ele alan 7 toplantı geçirilmiştir. Konuya ve katılımcılara göre değişik olan toplantılara 300'den fazla şahıs katılmıştır ve araştırmacı her bir toplantıya ayrıca yer vererek kısaca analiz eder: "Aleviliğe içten bakış", "Âlimlerin gözü ile Alevilik", "İlahiyatçıların Aleviliğe bakışı", "Toplumun Aleviliğe karşı tutumu" vb. konuları içeren toplantılar sonuçta tek bir belgede özetlenmiş ve halkın dikkatine sunulmuştur. Raporunda Alevilerin yüzyıllardır Anadolu kültürünün ve tarihinin ayrılmaz bir unsuru olduğu belirtiliyor. Bugün Türkiye'de Aleviler ve onların tarihi, kültürel ve ideolojik sorunları az biliniyor. Ancak çoğunluk, Alevilerin demokratik toplumun ilkelerine ve normlarına uygun tüm yasal haklarından yararlanmaları için zamanın geldiğini kabul ediyor. Belgeyi detaylı şekilde inceleyen Yazar raporun temel hükümlerini beş noktada özetliyor. Bu raporun

ardından Demokratikleşme Paketini de incelemeğe tabi tutan araştırmacı, Adalet ve Kalkınma Partisinin iktidarda olduğu sürede gerçekleşmiş gelişmelere rağmen hâlâ somut, belirli adımların atılmadığı sonucuna varmıştır. Hâlâ cem evleri Alevi ibadet yerleri olarak değil, kültür merkezi olarak nitelendiriliyor, okullarda öğretilen din derslerinde Alevilik konusu ele alınmıyor (Kitabın yayınlamasından sonra bu konuda yeni gelişmeler olmuş ve Aleviliğe dair bölümler ders kitaplarında yer almıştır).

3. Değerlendirme

Önce doktora tezi olarak kaleme alınan eser, kitabın ilk bölümünün birinci alt başlığından (Konunun incelenmesi hakkında) ve kaynakça bölümünden anlaşıldığına göre Rusya Şarkiyat bilim alanında ilk araştırmalardan biridir. Eserin kıymete değer özelliklerinden biri, Batı bilim insanlarının araştırmaları ile beraber Doğu, özellikle Türkiye araştırmaları arasında bağlantı kuran bir araştırma, inceleme eseri olma niteliğini bünyesinde barındırmasıdır. Araştırmada ilmi literatürün yanı sıra dokümanların da kaynak olarak kullanılması, isnat ve inceleme konusu olması dikkat çekicidir. Buna rağmen siyasi meselelere gereğinden fazla yer verilmesi bilimsel araştırmayı lüzumsuz olarak bilgilerle yüklüyor.

Bazı görsellerin (mesela, Hacı Bektaş Veli'nin heykeli ve Türbesinin resmi vb.) eserin içerisinde yeri geldiğinde sunulması, okuyucunun konuyu anlaması bakımından yararlılık sağlamaktadır. Alevi adeti ve kültürünün ele alındığı kısımda şiir parçalarının Türkçesinin yanı sıra Rusça karşılığının verilmesi, bazı kelimelerin ise ayrıca olarak incelenmesi ve izahı esere kıymet katan özelliklerdendir.

Eserin Rusça konuşulan ve anlaşılın ülkelerin bilim insanları arasında yaygınlık bulması, yüzyıllarla tarihi olan Aleviliğin daha iyi anlaşılması ve öğrenilmesine vesile olacağı kanaatindeyiz. Aynı zamanda Aleviliğin bütün tarihi gelişmesini, özellikle son 20-30 yılda Aleviliğin ve Alevilerin durumunu ele alan az sayılı literatürden olduğu için Türkçeye de çevrilmesi bu konuları öğrenen bilim dalları için faydalı kaynak olabilir.

Kaynaklar/References

- Аверьянов, Юрий Анатольевич. Хаджи Бекташ Вели и суфийское братство бекташийя. Москва: Издательский дом Марджани, 2011. (Averyanov, Yuriy Anatolyevich. Hacı Bektaş Veli i sufiyskoye bratstvo beктаşiya. Moskva: İzdatelskiy dom Marcani, 2011).
- Жигульская, Дарья Владимировна. Алевиты Турции. Москва: Пробел-2000, 2016. (Jigulskaya, Darya Vladimirovna. Aleviti Tursii. Moskva: Probel-2000, 2016).
- Melikoff, Irene. Hadji Bektach: un mythe et ses avatars. Genese et evolution du soufi sme populaire en Turquie. Leiden, 1998.
- Ocak, Ahmet Yaşar. Alevi ve Bektaşî inançlarının İslam öncesi temelleri. İstanbul. İletişim yayınları, 2010.
- Петрушевский, Илья Павлович. Ислам в Иране в VII-XV вв. Санкт-Петербург: Изд-во СПбГУ, 2007. (Petruşevskiy, İlya Pavloviç. İslam v İrane v VII-XV vekax. Sankt-Peterburg: İzdatelstvo SPbGU, 2007).